

Yhteiset Käytännön ohjeet

miten edistää työmarkkinaosapuolten yhteisiä aloitteita Euroopan laajuisesti sekä kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla psykososiaalisten riskien estämiseksi ja torjumiseksi opetuslalla

Edistävät toimet koulutusalan työpaikkojen hyvien olosuhteiden ja terveemmän työelämän takaamiseksi

1. Johdanto

Laadukkaan opetuksen edellytyksenä on, että opetusalan työpaikat ovat terveellisiä ja turvallisia. Työperäisellä stressillä ja psykososiaalisilla riskeillä on kielteisiä vaikutuksia terveyteen, minkä lisäksi ne aiheuttavat huomattavaa taloudellista rasitusta yksilöille, organisaatioille ja yhteiskunnalle. Tämän yhteistyössä toteutetun hankkeen avulla pyrittiin sen vuoksi edistämään työmarkkinaosapuolten aloitteita työpaikkojen hyvien olosuhteiden ja terveemmän työelämän takaamiseksi. Hankkeen avulla voitiin kartoittaa konkreettisia ja käytännönläheisiä tapoja ehkäistä ja torjua työperäistä stressiä opetuslalla. Hankkeessa keskityttiin erityisesti työmarkkinaosapuolten yhdessä toteuttamiin aloitteisiin. Ohjeiden tarkoituksena on edistää opetusalan työmarkkinaosapuolten toimintasuunnitelmien ja toimintapoliittisten asiakirjojen, EU:n työterveyttä ja -turvallisuutta koskevaa kauden 2014–2020 strategiakehyksen ja toimenpiteistä työntekijöiden turvallisuuden ja terveyden parantamisen edistämiseksi työssä annetun direktiivin 89/391/ETY täytäntöönpanoa. Tätä varten järjestettiin kaksi alueellista koulutusseminaaria, joista ensimmäinen pidettiin 11. joulukuuta 2015 Madridissa ja toinen 29. tammikuuta 2016 Lontoossa. Koulutusseminaareissa esiteltiin neljässä maassa tehtyjen tapaustutkimusten sekä ETUCEn ja EFEE:n jäsenjärjestöjen parissa suoritettujen verkkokyselytulokset¹.

Nämä käytännön ohjeet on laadittu osana hanketta ”Työmarkkinaosapuolten edistävät toimet koulutusalan työpaikkojen hyvien olosuhteiden ja terveemmän työelämän takaamiseksi”. Ohjeet pohjautuvat hankkeen aikana toteutettuihin toimintakokonaisuuksiin (ETUCEn ja EFEE:n jäsenjärjestöjen parissa tehty verkkokysely, opetushenkilöstön ja työmarkkinaosapuolten edustajien haastattelut kahdeksassa tapaustutkimusten koulussa Belgiassa, Suomessa, Saksassa ja Romaniassa ja kahden alueellisen koulutusseminarin yhteydessä), joihin ETUCEn ja EFEE:n jäsenjärjestöt (opetusalan kaikkia koulutustasoja edustavat ammattijärjestöt ja työnantajajärjestöt) osallistuivat aktiivisesti. Suositusten ensisijaisena kohderyhmänä ovat opetusalan eurooppalaiset työnantajat ja ammattijärjestöt ja niihin sidoksissa olevat ryhmät, ja niissä käsitellään, miten työmarkkinaosapuolten yhteisiä aloitteita opetusalan psykososiaalisten riskien estämiseksi ja

¹ Hyviin käytänteisiin voi tutustua seuraavassa osoitteessa: <http://www.csee-etuice.org/en/policy-issues/teachers-health-and-safety/work-related-stress/865-work-related-stress> ja osoitteessa: <http://educationemployers.eu/our-social-dialogue-activities/>

torjumiseksi voidaan edistää Euroopan laajuisesti sekä kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla.

Ohjeissa jatketaan ETUCEn ja EFEE:n työtä opetushenkilöstön, mukaan luettuna koulunjohtajien, työpaikan terveyden ja turvallisuuden alalla, mistä aikaisempia esimerkkejä ovat Euroopan opetusalan työmarkkinaosapuolten vuoropuhelun (ESSDE) yhteinen työohjelma ja ETUCEn osallistuminen EU-OSHA:n kampanjaan Terveellinen työ – stressi hallinnassa. Työmarkkinaosapuolet ovat viime vuosien aikana toteuttaneet menestyksekkäästi tällä alalla useita hankkeita, joissa on keskitytty esimerkiksi opettajien työperäiseen stressiin ja kolmannen osapuolen harjoittamaan väkivaltaan, mutta myös työmarkkina-asioihin, kuten opetusalan henkilöstön rekrytointiin ja työssä pitämiseen. Näiden ohjeiden myötä ETUCE ja EFEE tunnustavat, että opetusalan työpaikkojen terveellisuuden ja turvallisuuden parantamiseen on sitouduttava entistä lujemmin. Ne kannattavat edelleenkin Euroopan työmarkkinaosapuolten työperäisen stressin ehkäisystä ja väkivallan ja ahdistelun ehkäisystä tehtyjen puitesopimusten täytäntöönpanoa kansallisella tasolla.

Ohjeissa käsitellään EU:n työterveyttä ja -turvallisuutta koskevassa strategiakehyksessä kaudelle 2014–2020 määritettyjä EU:n painopistealueita. Erityistä huomiota kiinnitetään strategiakehyksen suositukseen tarkastella kansallisten työterveys- ja työturvallisuusstrategioiden täytäntöönpanoa yhdessä työmarkkinaosapuolten kanssa sekä strategiaan tavoitteisiin työterveyttä ja työturvallisuutta koskevan lainsäädännön yhdenmukaisuuden edistämiseksi ja väestönmuutoksen ja työvoiman ikääntymisen aiheuttamien haasteiden ratkaisemiseksi. Ohjeiden tarkoituksena on edistää EU:n Eurooppa 2020 -strategiassa määritettyjä työllisyys- ja sosiaalipoliittisia tavoitteita ja älykkäaseen, kestäväan ja osallistavaan kasvuun tähtääviä lippulaiva-aloitteita.

2. Määritelmä

ETUCE ja EFEE katsovat, että oppilaitosten olisi oltava turvallisia ja terveellisiä paikkoja, jotka edistävät opetuksen ja oppimisen onnistumista. Oppilaitokset käsittävät kaikkien koulutusasteiden oppilaitokset sekä opetusalan opetushenkilöstön ja muun henkilöstön (esi- ja perusopetuksessa, 2. asteen koulutuksessa, aikuiskoulutuksessa, korkea-asteen koulutuksessa sekä tutkimuksessa työskentelevän). Oppilaitokset ovat koulunjohtajien, opettajien ja muun opetushenkilöstön työpaikkoja ja ennen kaikkea paikkoja, joissa oppilaat saavat opetusta. Tavoitteena on sen vuoksi edistää sellaisen ilmapiirin luomista, jossa oppilaat voivat oppia ja opettajat ja muu opetusalan henkilöstö voivat tehdä työtään myönteisessä, terveellisessä ja turvallisessa ympäristössä.

Tässä asiakirjassa heijastuu työ, jota ETUCE, EFEE ja sen jäsenjärjestöt ovat tehneet koulutussektorin työpaikkojen hyvien olosuhteiden ja terveemmän työelämän takaamiseksi. Sen pohjalta voidaan laatia muita Euroopan laajuisia ja kansallisen, alueellisen ja paikallisen tason kampanjoita.

Jos haluamme saada aikaan kestäväen muutoksen, jolla on pitkäaikaisia vaikutuksia oppilaitosten työympäristöön, koulujen perusarvojen (kuten keskinäisen kunnioituksen ja demokraattisen kansalaisuuden) pohtiminen ja vahvistaminen olisi aloitettava jo varhaiskasvatuksessa. Kaikkien opetusalan sidosryhmien, työmarkkinaosapuolten, koulujen johtajien, opettajien, oppilaiden ja vanhempien olisi osallistuttava siihen. Kaikilla tasoilla tarvitaan sen vuoksi tehokasta ja kohdistettua panostamista laadukkaaseen koulutukseen ja opetukseen, jotta voidaan varmistaa, että laadukasta koulutusta tarjoavat oppilaitokset ovat terveellisiä ja turvallisia toimintaympäristöjä.

Euroopan työterveys- ja työturvallisuusviraston (EU-OSHA) mukaan psykososiaaliset riskit johtuvat puutteellisesta työn suunnittelusta, organisoinnista ja hallinnoinnista sekä työpaikan huonosta sosiaalisesta ilmapiiristä, ja niistä voi aiheutua kielteisiä psykologisia, fyysisiä ja sosiaalisia seurauksia, kuten työperäistä stressiä, työuupumusta tai masennusta. Psykososiaalisia riskejä, kuten liiallista työtaakkaa, ei pidä sekoittaa olosuhteisiin, joissa työympäristö on kannustava ja joskus haastavakin, mutta jossa työntekijät ovat hyvin koulutettuja ja motivoituneita suorittamaan työnsä mahdollisimman hyvin. Hyvä psykososiaalinen ilmapiiri vahvistaa hyvää suoriutumista ja henkilökohtaista kehitystä sekä työntekijöiden henkistä ja fyysistä hyvinvointia.

Työntekijät kokevat stressiä, kun työn vaatimukset ovat liialliset ja suuremmat kuin heidän kykynsä selviytyä niistä. Mielenterveysongelmien lisäksi pitkittyneestä stressistä kärsivät työntekijät voivat saada vakavia fyysisiä terveysongelmia, kuten sydän- ja verisuonitauteja tai tuki- ja liikuntaelinvaijoja.

Organisaation kannalta kielteisiin vaikutuksiin kuuluvat kokonaistuottavuuden heikkeneminen, lisääntyneet poissaolot, presenteismi (työntekijä saapuu töihin sairaana kykenemättä työskentelemään täysipainoisesti) ja lisääntyneet tapaturmat ja loukkaantumiset Stressistä johtuvat poissaolot ovat yleisesti pidempiä kuin muista syistä johtuvat poissaolot, ja työperäinen stressi voi lisätä varhaista eläkkeelle jääntä Yrityksille ja yhteiskunnalle aiheutuvat kustannukset arvioidaan merkittäviksi, ja niiden suuruus kansallisella tasolla on miljardeja euroja.

3. Tavoite

Nämä käytännön ohjeet on suunnattu opetusalan eurooppalaisille viranomaisille, työnantajille ja ammattijärjestöille ja niihin sidoksissa oleville ryhmille. Niissä annetaan konkreettisia suosituksia siitä, miten työmarkkinaosapuolten yhteisiä aloitteita opetusalan psykososiaalisten riskien estämiseksi ja torjumiseksi voidaan edistää Euroopan laajuisesti sekä kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Niiden tarkoituksena on auttaa opetusalan työmarkkinaosapuolia ja niihin sidoksissa olevia jäseniä kehittämään konkreettisia strategioita ja kampanjoita, joilla lisätään keskeisten sidosryhmien, myös Euroopan laajuisesti opetuslalla toimivien, tietoisuutta terveellisten ja turvallisten työolosuhteiden merkityksestä oppilaitoksissa. Ohjeiden tärkeimpänä tavoitteena on auttaa opetusalan viranomaisia, työnantajia ja ammattijärjestöjä parantamaan ja ylläpitämään hyviä ja laadukkaita työolosuhteita koulutusala työpaikoilla. Näin taataan myös koulutuksen korkea laatu.

Ohjeita ei ole tarkoitettu ratkaisuksi kaikkiin mahdollisiin tapauksiin, vaan välineeksi, jota on arvioitava ja sovitettava kansallisten työterveys- ja työturvallisuusolosuhteiden mukaan. Erityisen tärkeää on ottaa huomioon jokaisen yksittäisen työpaikan erityisolosuhteet.

4. Suositukset – näin pääsette alkuun

Suositukset on laadittu kolmelle tärkeimmälle tasolle (Euroopan, kansallinen ja oppilaitosten taso), joista jokaiselle esitetään omia toimia.

Euroopan tasolla on tärkeää, että opetusalan työmarkkinaosapuolet

- edistävät Euroopan ja kansallisen tason työmarkkinaosapuolten ja opetusalan tärkeimpien sidosryhmien tietoisuutta siitä, että opetushenkilöstön terveyteen ja hyvinvointiin panostaminen tuo suoria hyötyjä koulutuksen laadun muodossa ja vähentää huonosta tuottavuudesta, sairauspoissaoloista ja henkilöstön pitkäaikaisista terveyshaitoista aiheutuvia valtavia kustannuksia
- kannustavat kansallisen, alueellisen ja paikallisen tason oppilaitoksia aktiivisesti sitoutumaan sosiaalisen vuoropuhelun ja työehtosopimusten puitteissa psykososiaalisten riskien aiheuttamien ongelmien ennaltaehkäisyyn ja ratkaisemiseen
- käsittelevät psykososiaalisiin riskeihin ja työperäiseen stressiin liittyvää leimaa, jotta epäluuloisesti suhtautuville selviäisi, että riskit eivät ole yksittäisten henkilöiden ongelma, vaan että ne liittyvät työympäristöön ja työn organisointiin
- tunnustavat, että työurien pitenemisen vuoksi on stressin torjunnassa toimittava koko työura huomioon ottaen, sillä esimerkiksi sillä, miten nuoret opettajat saavat tukea, voi olla heidän myöhemmän työuransa kannalta merkitystä
- puhuvat sen puolesta, että psykososiaalisten riskien ehkäisy sisällytetään uusien opettajien perehdyttämiskoulutukseen ja koulunjohtajien ja opetushenkilöstön ammatilliseen täydennyskoulutukseen
- perustavat foorumin hyvien käytänteiden ja opetusalan työmarkkinaosapuolten kehittämien yhteisten toimintaohjeiden jakamiseksi kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla
- tiivistävät Euroopan laajuista yhteistyötä ja työmarkkinaosapuolten yhteistoimintaa koulujen työterveyden hallinnassa
- ajavat jatkossakin opetusalan työterveyttä ja työturvallisuutta koskevan strategisen kehyksen käyttöönottoa kansallisella tasolla ja sen sisällyttämistä maakohtaisiin suosituksiin
- seuraavat näiden ohjeiden täytäntöönpanoa ja kehittävät niitä edelleen.

Kansallisella ja alueellisella tasolla on tärkeää, että opetusalan työmarkkinaosapuolet

- laativat selkeitä ohjeita opetussuunnitelmista, opettajien koulutuksesta ja hyvinvoinnista (johon sisältyy psykososiaalisten riskien ehkäisy) osana opetushenkilöstön rekrytointia ja työssä pitämistä koskevaa kokonaisvaltaista strategiaa, jotta opetusalan ammattien houkuttelevuutta saadaan parannettua ja opetushenkilöstön (mukaan luettuna koulunjohtajien ja opettajien) arvostusta lisättyä
- tarkastelevat opetusalan edellisten uudistusten vaikutuksia ennen kuin ottavat käytäntöön uusia muutoksia
- lisäävät edelleen koulujen johtajien ja opetushenkilöstön tietoisuutta psykososiaalisten riskien ehkäisystä sisällyttämällä se uusien opettajien perehdyttämiskoulutukseen ja

ammattilliseen täydennyskoulutukseen, jotta voidaan jakaa tietoa siitä, miten työ- ja yksityiselämän yhteensovittamista voidaan edistää

- käsittelevät psykososiaalisin riskeihin ja työperäiseen stressiin liittyvää leimaa, jotta epäluuloisesti suhtautuville selviäisi, että riskit eivät ole yksittäisten henkilöiden ongelma, vaan että ne liittyvät työympäristöön ja työn organisointiin
- kannustavat tekemään säännöllisesti kansallisen lain mukaisia riskinarvioiteja, joissa tarkastellaan työpaikan työntekijöiden terveyttä ja hyvinvointia ja pyritään kartoittamaan opetushenkilöstön todelliset tarpeet ja heihin kohdistuvat riskit sekä toteuttamaan asianmukaisia toimia, joilla on todellisia vaikutuksia, esimerkiksi ottamalla henkilöstö mukaan työperäisen stressin vähentämisstrategioita koskevaan päätöksentekoon
- tarjoavat opetushenkilöstön terveyteen ja hyvinvointiin liittyvää näyttöä ja tutkimustietoa esimerkiksi laskemalla opetusalan työterveyden ja -turvallisuuden alalla toteutettuihin toimiin liittyvien investointien tuotto
- huomioivat opetusalan uudistusten, toimenpiteiden tai muiden toimien täytäntöönpanossa toimenpiteiden myönteiset vaikutukset taloudelliseen hyvinvointiin
- puoltavat psykososiaalisten riskien ehkäisyä sisällyttämistä työsuojelutarkastuksiin, joilla oppilaitoksia autetaan ja kannustetaan toteuttamaan asianmukaisia toimia, joilla vähennetään työperäistä stressiä ja luodaan hyvä ja psykososiaalisia riskejä ehkäisevä työympäristö
- arvioivat toteutettuja toimenpiteitä säännöllisesti, jotta voidaan varmistaa, että ne ovat sopivia ja todellakin edistävät psykososiaalisten riskien ehkäisyä
- kannustavat kehittämään kansallisia ohjeita, joihin sisältyy konkreettisia toimenpiteitä ja toteutettavia toimia, joilla voidaan ehkäistä ja torjua psykososiaalisia riskejä, kuten oppilaitoksissa ilmenevää työperäistä stressiä
- varmistavat, että psykososiaaliset riskit sisältyvät kansallisten työterveys- ja turvallisuuskomiteoiden toimintaohjelmaan ja että komiteat paneutuvat aktiivisesti työperäisen stressin ehkäisemiseen
- kohdistavat huomion terveellisten ja turvallisten työpaikkojen luomiseen ja jakavat prosessin kohtuullisiin kokonaisuuksiin, jotka voidaan toteuttaa työmarkkinaosapuolten yhteistyöllä ja joista on hyötyä kaikille mukana oleville sidosryhmille
- edistävät myönteistä työkuultuuria selventämällä koulujärjestelmään ja oppilaitoksiin kohdistuvia odotuksia että opetushenkilöstön roolia
- kannustavat kansallisen tason toimiin, joilla tuetaan opettajien, koulunjohtajien ja muun opetushenkilöstön ammatillista kehitystä (mukaan luettuna opettajien perehdyttämiskoulutusta ja ammatillista täydennyskoulutusta), jotta psykososiaalisten riskien ehkäisy saadaan osaksi työterveyteen ja työturvallisuuteen sekä muihin olennaisiin alueisiin, kuten osallisuuteen ja koulutuksen erityistarpeisiin, liittyvää koulutusta
- laativat yhdessä kaikkien opetusalan sidosryhmien kanssa mentorointistrategia, jota tarkistetaan säännöllisesti
- tukevat pitkältä sairauslomalta palaavan opetushenkilöstön tukijärjestelmän perustamista
- tarjoavat aikaa ja kannustimia tehdä yhteistyötä henkilöstön tukemisen alalla ja perustavat kansallisten/alueellisten terveysohjelmien puitteissa toimivia moniammatillisia tukiryhmiä
- etsivät ja hyödyntävät sopivia Euroopan, kansallisen ja alueellisen tason rahoitusmahdollisuuksia opetuslaitoksissa tehtävän, alaan liittyvän työn tukemiseksi kestäväällä tavalla.

Paikallisella (oppilaitoksen) tasolla on tärkeää, että opetusalan työmarkkinaosapuolet

- suorittavat lakisääteiset työpaikkakohtaiset riskinarvioinnit säännöllisesti ottaen myös huomioon psykososiaaliset riskit ja varmistavat palautteen ja sopivien toimien avulla, että arvioinneilla on merkitystä ja että niiden avulla pystytään vähentämään riskejä tai jopa poistamaan ne
- edistävät avointa ja yhteishenkeä luovaa työkuultuuria (esimerkiksi tiimiopetuksen, yhteistyöhön perustuvan oppimisen ja/tai vertaisarviointien avulla), jossa työperäinen stressi ja psykososiaaliset riskit pystytään tunnistamaan varhaisessa vaiheessa ja jossa kaikkiin hyvinvointiin liittyviin huolenaiheisiin pyritään reagoimaan myönteisessä hengessä
- antavat henkilöstölle tilaisuuksia kertoa terveyteen ja hyvinvointiin liittyvistä kokemuksistaan sekä virallisissa puitteissa (esimerkiksi terveyteen liittyvien virallisten ilmoitusmenettelyjen tai koulunjohtajien ja henkilöstön välisten keskustelujen muodossa) että epävirallisesti (esimerkiksi työntekijöiden keskusteluissa), jotta työpaikalle syntyy työntekijöiden keskinäiseen ja työntekijöiden ja koulunjohtajien väliseen luottamukseen ja oikeudenmukaisuuteen perustuva työkuulturi, jossa palautteen antaminen on sallittua ja jossa psykososiaalisten riskien estäminen on tärkeässä asemassa
- kehittävät eri keinoja osoittaa henkilöstölle arvostusta niin kollektiivisesti kuin yksilötasollakin.
- tarjoavat opettajille tilaisuuksia vaihtaa ammatillisia kokemuksiaan ja näkemyksiään epävirallisessa ilmapiirissä, esimerkiksi varaamalla siihen aikaa ja/tai tiloja
- kannustavat kehittämään menettelysääntöjä yhdessä koko koulu yhteisön (koulun johtajien, opettajien, oppilaiden ja vanhempien) kanssa ja heitä varten määrittämällä selkeästi keskinäisen kunnioituksen pohjalta, mitä oppilailta, opetushenkilöstöltä, koulunjohtajilta ja vanhemmilta odotetaan ja mitkä ovat heidän tehtävänsä
- laativat psykososiaalisten riskien ehkäisyä käsittelevän kasvatustieteellisen oppaan, joka kattaa myös erityistarpeiden ja opettajien koulutuksen kaltaiset erityisalueet
- ottavat huomioon koulurakennuksen fyysisen kunnan ja sitä ympäröivän yhteisön pohdittaessa stressin vähentämistä edistävät koulujen omien voimavarojen käyttöä muutosten täytäntöönpanossa, esimerkiksi kannustamalla naapurikoulujen johtajia esittelemään stressitekijöiden arvioimiseen ja työperäisen stressin vähentämiseen liittyviä hyviä käytänteitään ottavat huomioon, että toimenpiteissä voidaan hyödyntää sekä materiaalisia resursseja, kuten henkilöstötiloja tai rentoutumiseen tarkoitettuja tiloja, että henkilöstöresursseja, kuten erityisoppilaiden tukihenkilöitä tai mentorointiohjelmia, joissa uusille opettajille annetaan tukea ja kannustetaan siten pysymään opettajina
- harjoittavat tiivistä yhteistyötä koulujen ammattijärjestöjen edustajien ja työterveys- ja työsuojeluvaltuutettujen kanssa ja auttavat niitä toteuttamaan tehtävänsä antamalla tietoa ja neuvontaa.

